

Tomáš Koch– Jankow 1645. (2014)

Václav Matoušek

*Fakulta humanitních studií, Katedra obecné antropologie, Univerzita Karlova,
Matousek@fhs.cuni.cz*

Oborné, ale i populárně naučné monografie o třicetileté válce vypadají již desítky let podobně. Více či méně invenčně pojatý text se postupně zabývá otázkami vzniku, průběhu a následků války. Pravidelně obsahuje exkurzy do historie vojenství – organizace armád, výzbroje, výstroje, vojenského stavitelství. Texty ilustruje výběr dobových rytin významných bojišť, portréty panovníků, vojevůdců a dalších významných osobností a fotografie významných lokalit, archivních pramenů a muzejních sbírek. Podobnou strukturu i formu mívají také publikace věnované dílčím otázkám – jednotlivým bitvám, regionům, osobnostem. Podstatná část informací se stále opakuje, nové podněty přinášejí spíše detailní sondy do dílčích otázek třicetileté války. Avšak i v situaci, kdy by se mohlo zdát, že vše podstatné již bylo řečeno, resp. mnohokrát zopakováno, může vzniknout publikace, která (příjemně) překvapí.

Čerstvým příkladem je knížka Tomáše Kocha nazvaná „Jankow 1645“. Pro upřesnění je třeba dodat, že T. Koch je autorem textu, knihu však rozhodně nelze redukovat jen na text a na výsledku se intenzivně podílel početný kolektiv dalších lidí. Kniha je závěrečným výstupem „Projekt 1645“, jedné z řady projektů Mortaigne regimentu, rekonstrukce vojenské jednotky z třicetileté války (www.mortaigne.com). Základ Mortaigne regimentu tvoří členové z Brna a nejbližšího okolí. Členy regimentu jsou ale zájemci o třicetiletou válku z celé České republiky. Na webových stránkách společnosti se lze dočíst, že: „Regiment Mortaigne sdružuje zájemce o aktivní poznávání historie, konkrétně období první poloviny 17. století... Historie a realie nás nezajímají pouze teoreticky ... ale i prakticky. Na našich akcích se pokoušíme rekonstruovat tehdejší běžné činnosti, včetně přípravy jídla, noclehu, běžných prací, výcviku atd. v podmínkách polního ležení ... zajímá nás i celý komplex tehdejšího života vojáků a prostých lidí.“ Svoje aktivity charakterizují členové regimentu jako „Living History“. Tento pojem také

nejlépe vystihuje recenzovanou publikaci.

6. března 1645 se v členité krajině mezi městečky Jankov a Ratměřice, na půli cesty mezi Benešovem a Táborem, odehrála jedna z největších, nejkrvavějších a také nejvýznamnějších bitev třicetileté války. Právem se proto tento válečný střet těší již desítky let mimořádnému zájmu odborné veřejnosti.¹ Dnešní zájemce o jankovskou bitvu by snadno mohl dojít k závěru, že všechno již bylo zevrubně prozkoumáno a sotva lze ještě přijít s něčím novým a objevným. „Jankow 1645“ ukazuje, že to možné je.

Publikace je členěna do několika částí. Úvod (s. 2–3) je věnován stručné vojensko politické charakteristice třicetileté války a zvláště poměrům v Čechách (s. 4–7). Poté následuje líčení událostí, které předcházely švédskému tažení do Čech v roce 1644. Eskalaci švédsko dánského konfliktu, tažení generála Torstenssona na Dánsko a střetům s císařskou armádou vedenou Matyášem Gallasem (s. 8–10). Největší část publikace je věnována popisu švédského tažení do Čech v roce 1645 a zejména podrobnému líčení průběhu bitvy u Jankova, které doplňují krátké exkurzy do tematiky vojenství doby třicetileté války (s. 11–82). Na závěr je stručně zmíněno neúspěšné švédské tažení na Vídeň a následné neúspěšné obléhání Brna (s. 83). Poslední stránky knihy pojednávají o stavu krajiny bojiště v současné době (s. 86–91) a výzkumech lokálních amatérských badatelů (s. 92–93). Bez zajímavosti není ani závěrečný pohled „za kulisy“ dokumentující sérii fotografií přípravy jednotlivých scén v terénu (s. 94–97).

Již jsem zmínil, že knihu „Jankow 1645“ nelze redukovat pouze na textovou část. Nejméně dvě třetiny obsahu tvoří obrazová část. Jednak výseky ze série rytin jankovské bitvy publikované v 5. svazku *Theatra Europaea* a další ukázky batailistických rytin s tematikou válečných událostí třicetileté války, bitevních scén i plánů a map. Nejcennější složku knihy však tvoří fotografická dokumentace komponovaných obrazů pořízená přímo na jankovském bojišti (to je

1 Připomínám alespoň několik prací, které v průběhu posledních třiceti let shrnuly historii a stav výzkumu, včetně literatury a pramenů: Hojda, Zdeněk. *Literatura a edice pramenů o bitvě u Jankova, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 16 1978, 287–293; Petráň, Josef. 1995. k 350. výročí bitvy u Jankova, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 35, 35–181; Altová, Blanka, Alt, Jaroslav, Matoušek, Václav a Šimek, Jan. 2007. *Krajinná panorama bitvy u Jankova v Theatru Europaea, Archeologie ve středních Čechách* 11, 589–633.

ona „Living History“). Skupina 44 osob/herců, členů regimentu, vybavená pečlivě provedenou a především historicky věrnou výzbrojí a výstrojí vytvořila pod vedením režiséra Jaroslava Pelíška a jeho početného štábu obsáhlý soubor většinou akčních scén z průběhu bitvy. Formou specifické originální „reportáže“ z bojiště sleduje čtenář nástup žoldnéřů do bitvy, souboje mušketýrů a pikenýrů, útok jízdy i jezdecké souboje, každodennost polního tábora. Nechybí scéna z plenění švédského tábora císařskou jízdou. Pohled na fotografii dobýjení prchajících švédských pěšáků císařskou jízdou (s. 59) dokresluje výsledky archeologicko antropologických výzkumů hromadných hrobů z bojišť třicetileté války. Údaje o stopách smrtelných zranění na lebkách způsobených sečnými zbraněmi úderem do týla ve směru shora dolů (ze sedla koně na běžící pěší postavu) nabývají v kombinaci s pohledem na tuto scénu zcela nový, opravdu tragický rozměr.² Působivá je i dvojstrana 30–31. Vpravo výsek z dobové rytiny zobrazující v detailu pálicí dělostřeleckou baterii, vlevo tatáž scéna zrcadlově zobrazená na komponované fotografii. Stejná děla, stejné oblečení, stejné pohyby, jen oblaka spáleného střelného prachu jsou opravdová.

Samozřejmě, realita bojišť není úplná bez hromad mrtvol (písemné prameny uvádějí z jankovského bojiště až 5000 padlých), množství zraněných nebo přímo znetvořených těl litinovými dělovými koulemi, která, jak uvádějí četná svědectví přímých účastníků bitev, v sevřených formacích pikenýrů a mušketýrů prorážely hrůzné průseky. Čtenář nespátří ani vypálené vesnice, ani čerstvé hromadné hroby. Ale zkušený scénárista a režiséři detektivek a hororů dobře vědí, že mnohem působivější než doslovné, naturalistické scény plné krve a násilí jsou rafinovaně zobrazené náznaky. Divák si hrůzu již sám ochotně domyslí. Např. působivě připravené scény na fotografiích na s. 46, 52, 56–57, 64–65, 68 přesvědčivě navozují atmosféru historického bojiště a lze je srovnávat s dokumentárními snímky z bojišť 1. a 2. světové války.

Velmi cenná jsou v úvodu knihy fotografická krajinná panoramata jankovského bojiště (s. 12–17). Paradoxně jimi autoři vyvracejí svoje vlastní tvrzení v textu, že „krajina se v okolí Jankova a Ratměřic během staletí proměnila“ tak, že „rekonstruovat ... přesně bitvu krok za

krokem a sledovat její vývoj v moderní krajině je poměrně obtížné“ (s. 87). Opak je pravdou. Krajina bojiště u Jankova, podobně jako např. bojiště u Třebele (1647) nebo u Rozvadova (1621) je příkladem vzácně dochované, moderním vývojem prakticky nedotčené novověké agrární krajiny. Dílčí změny lze poměrně spolehlivě odhalit kombinací metod historické kartografie a metod povrchového studia zaniklých středověkých a novověkých osad a jejich plůžin.³ Krajinu bojiště u Jankova jsem před necelými deseti lety procházel důkladně se sérií rytin z Theatra Europaea v rukách a iluze, že procházím krajinou 17. století byla téměř dokonalá.

² Srov. např. Havel, Josef. 1980. Hromadný hrob bělohorských bojovníků, *Archaeologica Pragensia* 1, 227–231.

³ Srov. Altová, Blanka, Alt, Jaroslav, Matoušek, Václav a Šimek, Jan. 2007. Krajinná panoramata bitvy u Jankova v Theatru Europaeu, *Archeologie ve středních Čechách* 11, 589–633.

„Jankow 1645“ je zjevně určen primárně široké laické veřejnosti, pro kterou bude jednoznačně velkým a atraktivním přínosem. Historik nebo archeolog však zaznamená některé problematické aspekty díla. Není podstatné, že text pouze opakuje, byť místy značně emotivně, již mnohokrát publikované skutečnosti. Schází však explicitní odkaz na zdroj, z něhož Kochův text vychází. Což je poněkud na škodu, neboť v obsáhlé literatuře k bitvě lze nalézt díla různé kvality s různými variantami průběhu bitvy. Pouze ze závěrečného soupisu použité literatury se můžeme dohadovat, že T. Koch vycházel z kvalitního díla Pinskerova.⁴ Jestliže zdroj informací v textu je možné relativně spolehlivě dešifrovat, podstatně složitější je identifikovat ikonografické prameny. Publikace uvádí pouze, že se jedná o rytiny ze sbírek hradu Český Šternberk. Jednotlivé rytiny a jejich výseky však v publikaci, až na výjimky blíže označeny nejsou. Bez důkladnějších popisů pravděpodobně laik vždy nepozná, o jakou rytinu se jedná, případně zda má rytina přímý vztah k jankovskému bojišti nebo je jen pouhou obecnou ilustrací.

Poznámku si zasluhuje i závěrečný soupis použité odborné literatury (s. 98). Pomineme-li, že by měl být důsledně seřazen podle abecedy, otázka vzbuzuje především výběr titulů. Jak laikům, tak odborníkům by byla užitečná připomínka souboru statí publikovaných ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka péčí J. Petráně v roce 1995 (viz pozn. 1). Pro rekonstrukci krajiny bitvy je užitečné také nahlédnout do interdisciplinárně pojaté analýzy série rytin bitvy u Jankova publikované v *Theatru Europaeu* (také viz pozn. 1). Oproti tomu švédsky psané dílo *Slaget vid Jankow 1645* si v Čechách pravděpodobně přečte jen velmi omezený počet čtenářů.

Bez ohledu na zmíněné dílčí nedostatky lze „Jankow 1645“ doporučit pozornosti nejen laikům, ale i odborné veřejnosti. „Reportáž“ z průběhu jankovské bitvy by se mohla stát inspirací i pro další díla. Nejen pro populárně naučné publikace nebo učebnice. i odborné texty o třicetileté válce by si po desítkách let profesionální rutiny zasloužily změnu.

POUŽITÁ LITERATURA

Koch, Tomáš. 2014. *Jankow 1645*. Týnec nad Sázavou: Historický klub.

⁴ Pinsker, Čeněk. 1901. Bitva u Jankova, *Věstník královské české společnosti nauk IV.*, 1–44.